

AZ ÍRÓSZÖVETSÉG KÖZGYŰLÉSE UTÁN

Az elmúlt tizenkét esztendő legeredményesebb közgyűlését tartotta meg a nyár elején a Magyar Írók Szövetsége. Azzá tette munkára serkentő légköre, s a kivétel nélkül, szinte minden felszólalásban megnyilatkozó közéleti igény és plebejus szenvedély.

Az írói munka társadalmi hatékonysága, ennek követelménye, feltétele, lehetősége volt az az alapkérdés, amely hol közvetlenebbül, hol áttételesebben újra és újra megfogalmazódott. Tehát arról alakult ki egyszer elmélkedő, máskor vitává forrósodó eszmecsere, ami a szűk baráti körökben, a kis asztaltársaságokban makacsul, követelőzően mindig visszatér. És ez volt a jó, az egészséges: az Írószövetség közösségének nagy nyilvánossága előtt hangzottak el az írókat leginkább izgató gondok, feladatok.

Régóta éledező vélemény kapott — mindjárt bevezetőül — erőteljes hangot: nem alakulhat ki egészséges irodalmi közélet anélkül, hogy az Írószövetségnek ne legyen külön lapja. Mégpedig olyan lapra van szükség, amely mozgékony, s nem az irodalmi „belvilág” sajtó fóruma, hanem az egész magyar társadalomé.

Erről Darvas József elnöki, indító előadásában többek között a következőket mondotta:

„... Új irodalmi lapok, folyóiratok megindítása feltétlenül szükséges lenne. Az „Élet és Irodalom”-nak csak jót tenne, ha ezen irodalmi, kulturális hetilapunk nem élvezné azt a monopol-helyzetet, amelyet ma élvez. Az lenne a helyes, ha lenne mellette egy másik kulturális irodalmi hetilap, sőt éppen odacsatlakozva, amit a tömegkultúra... mellett próbáltam mondani: úgy hiszem, egy irodalmi tömeglap kiadása feltétlenül szükségessé vált.”

Ehhez a kezdeményező gondolathoz a közgyűlés után azt lehet még hozzáfűzni, hogy éppen egy ilyen lap válthatja tettekké, napi gyakorlattá azt a plebejus töltésű közéleti igényt, — elsőként és sokszólamúan —, mely a felszólalásokban olyan egyöntetűen megfogalmazódott. A sokat és régóta hangoztatott szellemi érdekvédelemnek a szó nemes értelmében az a leghatásosabb formája, ha az írók, kritikusok, irodalomtörténészek — mind a nemzet nagy dolgairól, mind a szakma belső kérdéseiről — megirhatják a véleményüket, az ország közvéleményét idézve tanúnak és bírónak.

A lap természetesen csak egyik vitatéma volt, de nagyon fontos, fókusz helyzetű és feladat körű téma, amely a megnyilatkozni kívánó, egészséges közlés-szenvedély kielégítésén túl azt is eredményezheti — és eredményeznie is kell! —, hogy tovább fejlődjenek, gyarapodjanak azok a tömegkapcsolatok, amelyeket az „Olvasó Népert” mozgalom eddig kialakított, s amelyek mind inkább éreztetik jótékony hatásukat a művelődési igény felkeltésében és a művelődési lehetőségek megújításában, gazdagításában.

Ezzel el is érkeztünk az „Olvasó Népert” mozgalomhoz. A közgyűlés bizonyosságát adta annak, hogy a mozgalom meghirdetésére feltétlenül szükség volt, s hogy az — amint *Dobozy Imre* beszámolójában megállapította — „a legnagyobb társadalmi szervezetek aktív bekapcsolódásával máris messze túlnőtt az Írószövetség keretein, valóban országos mozgalommá tudott válni.”

Az „Olvasó Népert” mozgalom két éve sok mindenről meggyőzte a kételkedőket és bizakodókat egyaránt. Többek között arról, hogy a kialakított munkamódszer — két-fajta tevékenység: elméleti alapozás és társadalmi mozgósítás párhuzamos szervezése — bevált; ez az egy-gerincű, kettős, „szíami-iker” munkálkodás nagyon alkalmas arra, hogy a mozgalom évtizedekre szóló, személyiséget és társadalmat formáló hatóerő legyen.

Munkánkhoz annak idején a példát Bartók, Kodály és tanítványaik tevékenységéből vettük. Ők is évtizedeken át egyszerre teremtettek új zeneoktatási metodikát (Mikrokozmosz, Bicinia Hungarika füzetek, az ötfokú hangsorra épülő szolmizáció stb.) és zenehallgatókat, fiatalokat, munkásközösségeket forrongásba hozó mozgalmat (UMZE, Éneklő Ifjúság, a „liedertafel” szellemnek hadatüzénő kórusmozgalom stb.). Azt, hogy szívós, odaadó munkájuk milyen eredményt ért el, legribbsebben a „Repülj páva” szívdobogtató sikere bizonyítja, amely éppen a legjobbkor robbant bele a köz-tudatba, jelesül példázva: nem slágerfesztiválok után szomjúhozik a magyar nép.

Az Írószövetség közgyűlésének légköre azt a meggyőződést sugallta, hogy az „Olvasó Népért” mozgalom hasonlóan szép és tiszta szenvedélyeket szabadíthat majd fel, s lendíthet alkotó tevékenységbe. Mert éppen ez ennek a mozgalomnak a lényege: rejtett, kihasználatlan szellemi energiákat mozgósítani a cselekvésre.

Az is világossá vált előttünk, hogy az „Olvasó Népért” mozgalom — a kor követelményének és a munka belső logikájának hatására — előbb-utóbb „Művelt Nép” mozgalommá terebélyesedik. Az olvasást nem tartjuk, nem tarthatjuk öncélnak. A közgyűlésen gyakran és nyomatékosan idézett *Veres Péter* (sajnos már csak idézni tudtuk őt és nem meghallgatni!) elég régen megfogalmazta, hogy a magyar társadalomnak nem egyszerűen olvasott és művelt emberekre van szüksége, hanem olyan olvasott és művelt emberekre, akik önállóan és felelősen gondolkoznak, s a közösség javára cselekszenek.

Ez a gondolat a közgyűlésen mindvégig jelen volt, hol hangosan kimondva, hol kimondatlanul. Azért fontos ezt hangsúlyozni, mert annak idején voltak olyanok (és még ma is vannak), akik úgy gondolták, hogy az írók kiadják majd a lelkesítő jelszót: „Olvass ma egy verssel többet, mint tegnap!”, s ebből lesz az „Olvasó Népért” mozgalom. Szánalmas, primitív feltételezés volt. Kemény cáfolatát éppen ez a közgyűlés adta meg. Nyilvánvaló: a magyar írók előtt a széles körű általános műveltség, elmélyült szakmai tudással munkálkodó ember az eszménykép, az az ember, aki szüntelenül művelődik, hogy egyéniségét minél gazdagabban és harmonikusabban kiteljesíthesse, hogy — megvalósítsa önmagát.

Végezetül ismét *Darvas Józsefet* kell idéznem, aki zárszavában — *Illyés Gyulával* folytatott beszélgetésére hivatkozva, vele egyetértve — azt mondotta: „... az irodalmi életben is talán éppen most van egy olyan pillanat és az ország életében is van egy olyan lehetőség, amikor a közérzet fel nőhet a valósághoz, a valóság pátozszához.”

Ebben a gondolatban summázódott az írószövetségi közgyűlés legnagyobb eredménye. Ezt kell most általánossá és uralkodóvá tenni az irodalmi élet elkövetkező hétköznapijaiban is.

F á b i á n Z o l t á n

AZ ÁRAMVONALAS ÉS A VONALAS GICCS

*„Kigyulladnak a csillagok,
s én lustán arra gondolok,
milyen jó lesz majd akkor,
ha a Göncöl szekere helyett
az égen
elindul fényesen és merészen
egy traktor.”*

(Aczél Tamás: Három fiatal TSzCs tagról)

Nagy a kísértés bennem, hogy nyomban e néhány soros mottó elemzésével kezdem, hogy a megtraktorosított s eképpen a szocialista mezőgazdaságnak „fényes és merész” szimbólumaként megjelenített Göncöl szekér nevében tiltakozzam a „lustán arra gondoló” költő ellenében; ösztönözve érzem magam, hogy a szekér és traktor mutációjában ne a frappáns költői képpalkotást, hanem a képzavart keressem és bizonyítsam, de nem tehetem. Nem tehetem azért sem, mert némi emlékeztetővel és valamelyes címmagyarázattal is tartozom az olvasónak.

A Könyvtáros előző számában egy klasszikus giccs felboncolására tettem kísérletet Szabolcska Mihály *Hortobágyon* című verse alapján. Ígértem, hogy következő, azaz mostani írásomban saját portánkon is szétnézek: a ma, a tegnap és tegnapelőtt giccstermésében. Az atomkor áramvonalasra igazított, „modernizált” álművészete s a világméretű tendenciájában ugyancsak „korszerűsített”, vonalastított gyártmányai tudniillik ma is fel-feltűnnek még: hol egy folyóiratban, hol kötetben, hol — Uram bocsá! — egy-egy tankönyvben! A szerzők között iparosok, álirodalmárok, de olykor valódi írók is akadnak, olyanok, akik nemegyszer bizonyították már tehetségüket. A versek, amelyeket írtak s amelyekről most beszélni fogok, nem egyszerűen „sikertelen”, „rossz” alkotások. Giccsok. Olyan „művek”, amelyek több figyelmet érdemelnek, mint a szinte törvényszerűen mindenkinél kicsúszo gyengén sikerült alkotások, mégpedig azért, mert egy irodalmi és politikai magatartást fejeznek ki. Hiszen minden mű — a jó is, a rossz is, a giccs is politizál. (Azt hiszem, a Petőfi — Szabolcska — Ady elemzősorozat előző cikkemben ezt világosan igazolta.) A jó: leggyakrabban jól, a rossz: olykor jól, olykor rosszul. A giccs: mindig rosszul, akkor is, ha a leghaladóbb jel-

szavakat kiáltja világgá. Hiszen: annak a szónak nincs tartalma-hitele, amelynek hamis a hangja. Azt az operaénekest a világ minden színházában kifütyülik, aki remekül olvassa a kottát, elfújja a szöveget, de énekléskor újra és újra falsot fog. Mert a „szövegtudás” nem elég. *Énekelni* is tudni kell.

Még mindig Petőfi nyomában

„S ha a föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta” — idéztük már Szabolcska „tarka pántlikás, habos délibábos” Hortobágy-kepe kapcsán. S idézzük ugyane vonulatból jeles mai írónk (V. E.) Hegytetőn című versének egynehány motívumát:

*E bokréta, ez a hazánk,
amely szabadságot adott,
s amely megvéd, mint az anyák
a magzatot.*

Nem a haza = bokréta szókép a fájdalmas ebben, hanem a licitáció, a képzavar. A verselemek úgy folynak egymásba (bokréta = haza = gyermeket váró anya), hogy elvesztik eredeti funkciójukat (díszítés, gyönyörködtetés egyfelől, szabadság adása másfelől, végül védelem), a halmozott szépség + jóság nem harmonikus egészbe rendeződik, hanem zavaros kuszaságba, amelyben sem logikai, sem művészi rend nincs. A „rendtelenséget” viszont el akarja „adni” az olvasónak a tartalmi progresszivitás, olyan szép fogalmak fedezetét véve kölcsön, mint „haza”, „szabadság”, „anya”.

Falusi szépségek

A XIX. századvég kispolgári „falu-romantikáját” a Petőfi epigonok szolgálták ki és sekélyesítették el. A csokolózó galambpár, a lucernaszagú idill, a holdfényes mező a polgárság hazugsága volt a vidéki élet szépségeiről. Annál furcsább, hogy S. A. kortárs-költőnk Tsz legény dala c. versében néhány év előtt így képzelte a mindenkori Tsz legények (aktualizálás + népieskedés) életformáját:

*Vetnél alám jó, gangos ágyat,
Vállamra hajtanád a vállad,
Te: izét adnád az ebédnek.
Én: vetnék olykor a tehénnek.*

Ne kelljen e négy sor minden mélységébe alászállnom. Ám néhány megjegyzést mégsem hallgathatok el. A művészet sokszor a legkihívatóbbat is elhítheti. Swiftnek elhiszem, hogy Gulliver egyszer túl nagy, másszor túl apró a körülötte járók mellett, elhiszem Rabelais óriáskölykeit, Dante pokolra szállását és nagyon sok más el sem képzelhető. De ha egy képre, sorra azzal kapom fel a fejem: ez nem igaz, ez nem lehet, ez nevetséges, ott pontosan az hiányzik a műből, ami *művészet*. Ebben a versszakban nemcsak a kispolgári, örömkönnyeeivel levest ízesítő fiatalasszonyideál boszszant, s a komótosan dolgozó „vetnék olykor a tehénnek”) „legény”, de a fantázia torzsága is. Mert: Odysseus megvakíthatta a Polyphemost. Elhiszem. De lehet-e egymás vállára hajtani a vállainkat? Ezt olvasva, legszívesebben magam is: „lehajtanám bús fejemet...”

Közérthetőség és giccs

Többen többször leírták már, elemezték is, hogy a giccs inkább keresi a közérthető, mint az intellektuális formákat, áru-jellege miatt inkább a popularitásra, a népszerűsége tör, s nem az exkluzivitásra. A giccs nemcsak *egyszerűen* ragadja meg a világ jelenségeit (ezt tette például a zseni Petőfi), de egyszerűen is akarja *magyarázni*. K. L. Néphadseregünk c. versében ennyit ábrázol a katonaeletből:

*Tüzérekhez került Virág Palkó,
Ficáncol már alatta a pejlő,
Megtanulta ágyúk kezelését,
A jó tüzér így védi a békét.*

Az ötvenes évek kultúrpolitikája a „stílusdemokratizmus” meghirdetett programjával nemcsak az egyszerűsége ösztökélte az alkotókat, de az egyszerűsítésre is. A „konfliktusmentes irodalom” elmélete így fordult a szocialista korszak lényegi (új társadalmi rendet formáló) feladata ellen, s lett belőle idilli-sematikus életkép (a már idézett Tsz legény dala), a hamis pátoszú lírizálás (A hegytetőn), epigonizmus, együgyűen lapos műformák divatja. Ez utóbbira egy példát még K. L. Versek a nyárról c. művéből:

*Ki tudja, mi a Sernevál?
Véletlenül tudom.
Kenyért keresni idejár
Julika kishúgom.*

Ez a sematikus giccs-korszak végül már ön maga paródiáit kezdi gyártani, olyan apológiákat szülve, amelyek a teljes komikumba fulladnak. Az ötvenes évek elején egy versszerző úgy jelenítette meg az „ország első emberét”, ahogy a vásári szentképek ábrázolták a templomba igyekvő, kisdedekkel körülvevő, a galamb formájú Szentlélekisten védelme alatti Jézus Krisztust (legfeljebb még egy kicsit zavarosabban):

*Megy Rákosi a Tanácsba,
Körülötte fia, lánya,
Feje fölött békegalamb,
A hangja mint léleklarang...*

„Vonalas” giccs

A művészi mondanivaló hiányát a szerzők gyakorta próbálták kiegyensúlyozni azzal, hogy patetikus (többnyire ál-patetikus) hangsúlyokkal politikai hitvallást tettek. L. F. Kaszások dala című versében így kiált fel:

*Hej, vérszívó kulák féreg,
Gyűlöllek a sírig!*

Sz. J. alig tizenkét évvel ezelőtt még efféle — komikus — ars poeticát fogalmazott:

*Verset írni a szerelemről,
Hajh, ráérünk majd akkor,
Ha elcsitult az osztályharc,
és utól ér az agg kor.*

Anélkül, hogy alábecsülném az osztályharc jelentőségét, anélkül, hogy a költői élményanyag és az alkotás bonyolult lélektani kapcsolatait feszegetni merném (hiszen milyen alapon fog verset írni a szerelemről szerzőnk „akkor”?), anélkül, hogy a bántóan primitív rímeléset rosszallnám — meg kell fogalmazni: a jelszó még nem vers, az indulat még nem kifejezés, az alkotó szándék még nem alkotás. S ha annak akarjuk álcázni: giccs, álművészetet teremtünk.

Egy kötetnyi kérdőjel

Hagyjuk most tizenöt-húsz évvel ezelőtti irodalmunk félresikerült darabjait, lépjünk időben közelebb, 1969-ig. Akkor jelent meg Cs. K. kötete, a Versek boldognak, boldogtalannak. Az ES glosszát, folyóirataink különféle hangú (az elmarasztalástól az óvatos méltatásig) kritikákat közölték róla. Pedig a könyv nemcsak rossz, sületlen verseket tartalmaz (s így igazán érthetetlen a fülszöveg lelkendezése), hanem egy újfajta költői magatartás giccs-változatát is, a rebellis „kivagyiság” álművészeit és álművészeit.

Cs. K. a világról és a zenéről filozofálva ilyen megállapításokat fogalmaz meg vers formában (azaz rövidebb-hosszabb ritmikus és rímelő sorokban):

*A zene sem szüntelen,
akad benne szünet.
A világ is így halad:
most topog egy helyben,
majd üget.
Sok hát
a hasonlóság.
De míg a világ
egységes
és nincs vége,
addig a zene
véges
és sokféle.*

Furcsa dolog — ha mégegyszer visszatérhetek a fentebb emlegetett fülszöveghez —, hogy a vers szerzőjét Ady, Majakovszkij, „a magyar költői hagyomány s a nemzetközi szocialista realizmus” tanítványának mondják. Furcsa, hogy verseiben emberiművészi orientációját ilyenféle személyek emlegetése jelzi: Castro, Majakovszkij,

Lenin, Balassi Bálint, Lukács György, Ady, Vajda János, Kirov, Gramsci, Petőfi stb., hiszen e névsor pontos és rangos szellemi-politikai térképet rajzol fel, s a kevésbé kritikus olvasó előtt még hitelesítő ereje is lehet. De lehet-e hitelesíteni akármilyen politikai-kultúrhistoriai tekintély felidézésével ilyen sorokat:

*Aztán az irodalom
lett az eledelem.
Faltam, mint toportyán
falka a tó partján
szomját oltó botor nyájt:
éppen ilyen vérengzéshez
lett kedvem, kérem szépen.*

vagy:

*A vágy, tudom, nem hajt nekem virágot.
Az ábránd, mind, másokban ölti testét.
Az eszmény, soha, nem vált meg világot.
Egyet tudok követni csak: az eszmét.*

Ha a kötet a Ludas Matyi mellékleteként jelent volna meg: magam is elégedett mosolyokkal forgatom. De rangos kiadónknak fontos, ifjú költőket bemutató sorozatában látott napvilágot — *irodalomként!*

Az Egyesült Államokban már törvény kötelezi a dohánygyárakat, hogy a cigarettás dobozra rányomtassák: *ez önnek árt!*... Kár volt Cs. K. könyvét úgy kibocsátani, mintha irodalom lenne.

A műértők megértik

Ellenem vehető: a műértők úgyszólván „megértik”. S ma már egyre többen tanulnak, egyre számosabban ismerik meg a jó irodalmat, amely fejleszti ízlésüket, növeli tájékozódóképességüket stb. De itt meg is kell állnunk. Vajon az iskolában, a „nép”-iskolákban (a 6—14 éveseknek szólóan) valóban beadjuk-e a giccs-ellenes műveltség-szérumot? Aki az általános iskolás olvasókönyvekbe belelapoz, azt hihetné, igen. Hiszen a tartalomjegyzékben ilyen nevekre bukkanhat: Petőfi, Móra, József Attila, Vörösmarty, Móricz, Heine, Rimbaud, Goethe, Gárdonyi stb. S ez nagyon jó. Megütközni legfeljebb egy-egy kortárs-költőnk *versén* lehet, ha nem elégszünk meg a név parancsolta tekintéllyel, hanem bele is olvasunk a műbe. J. K. jónévű poétánk anyáknap-i versének kezdő szakasza (az I. osztályos ABC-s könyvben) így szól:

*A napsugár énreám
nemcsak délben árad,
munka után jó anyám
megjön, kicsit fáradt...*

Ö. L. ismert novellista és publicista a nemzetközi szolidaritást ábrázoló kép alá a II. osztályosoknak ezt a verset írta:

*Az én kezem sárgácska,
reggel kezd a játszásba...*

E sorok mutatnák be a kínai (japán stb.) gyerekeket (— sietve megjegyzem, mielőtt az első sor félreértésekre adhatna alkalmat —), a második sor magyartalanságát csak *értelmetlensége* múlja fölül. (Mi az, hogy „reggel kezd a játszásba”?) Figyelemre méltó a folytatás is:

*Az én kezem hófehér,
Csak amolyan kis tenyér,
de ha kinyújtom feléd,
a szívedig is elér.*

A kép: ortopédiai. A hófehér kéz, ami tulajdonképpen egy „kis tenyér” csupán, igaz, az sem pontosan, csak „amolyan” módon, s ha ezt a kis tenyérnyi hófehér kezét kinyújtjuk, az elér a szívéig a másíknak — hát ez több, mint meghökkenítő! Nem „versileg”, nem „költészetiileg”, csak „amolyan” egyszerű logika szerint is. S hogy most már teljes legyen a kép:

*Az én kezem fekete,
Néger kisgyerek keze,
de ha nincs is egyebe, (?)
megsimogatlak vele.*

Hogy „egybe” vajon a néger kisgyerekeknek nincs-e, avagy a kezéről hiányzik még valami — hogy úgy mondjam: *költői kérdés!*

S hadd tegyem hozzá: nemcsak amiatt éled tiltakozás az olvasóban, hogy a gyereket pongyola, érthetetlen fogalmazásra szoktatjuk, hogy magyartalan kifejezéseket és logikátlan nyelvi formákat adunk elé — *a tankönyv adta tekintély súlyával!* — „irodalmi példaként”, de azért is, mert igen fontos világnézeti, nevelési kérdéseket csúfolnak meg az ehhez hasonló együgyűségekkel.

Meghökkenve olvas az ember ilyen nyelvficamokat az elsős könyvben (ahol az írott betűs irodalommal való találkozás kezdődik, ahol az első indítást megkapja a majdani olvasó vagy nem olvasó!):

*Vidul, zöldell
Fa és fű,
Madár füttyög
Trülülű.*

R. A. tollából született meg a sosem hallott „trülülűs” madárfütty, hogy *a fűre rimet találjon*. S ez elég olcsón sikerült is neki, elvetve a konvencionális -hű, -mű, -tű stb. szavakat (lásd: szóvégmutatósztár), megszületett az eredeti (s e nemben is tökéletesen értelmetlen) *trülülű*. S minden olyan, mintha vers volna!...

Nyilván hasonló esztétikai gyönyörűséget okoz a negyedik osztályos tanulóknak, ha L. M. úttörővasutas versének ilyen szép sorait olvashatják:

„bűvös mosoly a tarka tájon...”

a *„Szabadsághegy virággal himzett rétjei között...”*

(az utóbbi képet lásd Szabolcska Mihálynál is!), s ilyenféle líráját élvezhetik:

„Mesevonat ez? Nem! Az élet!”

(Talán: meseautó! Az is efféle „mű” volt!)

*Hívhatok millió tanút,
Örömtől fényes szemmel nézed:
ez itt az Úttörővasút!*

Hogy ez versnek milyen, nem kívánom minősíteni. De fogalmazásként is szót érdemel. Merthogy: a szerényen ideidézett „millió tanú” végül is mi célt szolgál? Mit bizonyít? Azt-e, hogy ez nem a mesevonat, hanem az élet (mert a mondat szerkesztés azt is megengedi), vagy azt, hogy aki nézi, annak „örömtől fényes a szeme” — ennek kontrollálására viszont a millió tanú számszerűleg kissé soknak tűnik — a bizonyító eljárás lefolytatásához nem elég hosszú az Úttörővasút nyári menetrendje...

Félre azonban e — higgyék el! — keserű humorizálással. Amilyen öröm, hogy klasszikusok szólnak a 6–14 évesekhez az olvasó és irodalomkönyvekből, olyan elszomorító, hogy a giccs (K. Z.: Diósgyőri nagykohó, L. M.: Robog az Úttörővasút, Sz. M.: Kirándulás, Cs. Gy.: A legszebben szóló muzsika, R. A.: Szép a világ és mások), a versnek álcázott fércmű ezeknek a gyerekeknek az irodalom élményét hivatott sugallni, s ezek az „alkotások” még rangot is kapnak az előkelő környezettől: Petőfi, Heine, Goethe, József Attila mellett *mintha ezek is a költészethez tartoznának, pedig semmi közük a művészethez.*

Észreveszitek-e, hatévesek?

A giccs nem vész el

— *csak átalakul.* Traktor zörög benne, jelszavak csikorognak rímekbe tördelve, hamis, múlt századi idill köszönget ránk, s azt bizonygatja, hogy a valóságról beszél ő is.

Ezeket a giccseket már a mi évtizedeink termelték. Nem a századvég népieskedő nemessége, s nem is a századelő kispolgársága. Hanem az a világszemlélet, amely a valóságot nem hajlandó a maga bonyolultságában látni, az, amelyik a dialektika harcánál többre becsüli a nyugalom álmegoldásait, amely nem fogja fel, hogy a harmonikus fejlődés az ellentétek egymásnak feszüléséből alakul, s nem azok letagadásából.

Kár, hogy ilyen versekben is „gazdagok” irodalmi hagyományaink. Kár, hogy az olvasói izlésben is megvannak az efféle ábrázolásmódnak az igényei. Sajnálatos, ha egy-egy kötetben álversek is megjelennek, alköltők is bemutatkozhatnak. De — könyörgök — legalább iskolában ne tanítsuk, s a könyvtárban ne népszerűsítsük őket! Tegyük ennyit a *Jól Olvasó Népért!*

Bölc s I s t v á n

I. ISTVÁN KIRÁLY

Születésének ezredik évfordulójára

Huszonöt év alatt „teljesen lejáratották Szent Istvánt”. Szekfű Gyula állapította ezt meg 1945 után, kritikával és önkritikával, arra a Szent Istvánra gondolva, akit ő maga és mások, történészek és politikusok teremtettek meg a Horthy korszak éveiben. Ez a Szent István bizonyult az összes magyar király közül a legalkalmasabbnak arra, hogy „történelmi” indokkal támaszsa alá az aktuális kül- és belpolitikát; a „szentistváni gondolatból” egyaránt ki tudták olvasni az irredentizmusra való buzdítást, a magyar nép fensőbbiségébe, a római katolikus vallás elsőbbségébe vett hitet és a németbarát, szovjetellenes külpolitika szükségességét.

A valóságos István királynak azonban mindehhez vajmi kevés köze van. Őt nem lehet „lejáratni”, a marxisták, amikor a „szentistváni gondolatot” bírálták, kezdetől fogva nem Szent István ellen, hanem ő érte, a magyar történelemnek egyik legnagyobb alakjáért szálltak síkra. Ezt tette egyik újságcikkében Révai József már 1938-ban és Molnár Erik rövid tanulmányában 1945-ben.

Sem a Horthy korszak politikájához, sem a mai kül- és belpolitika aktuális kérdéseire nem nyújt István király közvetlenül hasznosítható útmutatásokat; erre egyetlen történelmi személy sem képes. A tanulság, amit életművéből levonhatunk, nagyon is általános: nagysága abban rejlik, hogy fölismerte saját korának égető problémáit, s bátran, vaskövetkezetességgel és rendkívüli tehetséggel oldotta meg azokat.

A feladat, amit I. István végrehajtott, forradalmi jellegű, és a magyar nép számára sorsdöntő jelentőségű volt. A magyarságot a bomlóban levő és válságba került pártortársadalomból a feudalizmusba vezette át, megszervezte ennek ideológiai támaszát, a keresztény egyházat és politikai keretét, a feudális államot. S mindezt rendkívüli diplomáciai érzékkel úgy oldotta meg, hogy nemcsak befelé szilárdította meg a király hatalmát, hanem kifelé is biztosította az új magyar állam és egyház függetlenségét. Néhány nemzedék alatt spontán fejlődéssel is létrejöttek volna a feudális viszonyok a Kárpát-medencében, de könnyen lehet, hogy eközben a magyar nép teljesen megsemmisült volna. Ahogy Balázs György írja egyik tanulmányában: „Ha nem jön olyan történelmi személyiség, aki képes a fejlődést meggyorsítani s a veszélynek elébe vágni, úgy — s talán nem is sokkal később — a magyarság nélkül alakulnak ki a feudális viszonyok a Duna középső medencéjében.” I. István — és tegyük hozzá: apja, Géza — nélkül a magyar nép könnyen Európa e vidékére sodródott elődei, például az avarok sorsára juthatott volna.

A történettudomány — az utóbbi években elsősorban *Győrffy György* munkássága nyomán — sok mindent feltárt már e hatalmas méretű átalakulás részleteiről. Sok tisztázatlan, homályos és vitás kérdése is maradt még természetesen I. István életének és életművének, sőt jó néhány olyan probléma is akad, amelyet valószínűleg sohasem lehet megoldani. (Nem ismerjük például első királyunk születésének pontos idejét — általában a 969 és 975 közötti esztendőkre helyezik azt —, így némileg önkényesen ünnepeljük az idén az ezredik évfordulót.) A tudomány eddigi eredményeit azonban *Bónis György* és *Balázs György* a különböző műveltségű olvasórétegek számára is hozzáférhetővé tette, mégpedig mindketten igen magas színvonalon. Így, ha nem is sok, de jó könyvekkel várhatják a könyvtárak a jubileum alkalmával az érdeklődőket.

Bónis György „István király” című műve 1956-ban jelent meg népszerűsítő történelemként, pontosabban mint ő maga határozza meg célját: „azt az anyagot, amit a

A magyar királyok koronázási palástján látható I. István király egyetlen hiteles, életében készült arcképe

kutatás eddig Istvánról és népéről a felszínre hozott, szeretnénk úgy összefoglalni, hogy a kép világos, egységes és igaz legyen". Hozzátehetjük, hogy e szándékát valóra is váltotta. Mint bevezetőjében ígerte, nem hallgatta el a még megoldatlan problémákat, de, ahol a tudomány lehetővé tette, állást foglalt a vitatott kérdésekben. Így például világosan és meggyőzően mutatta ki azoknak a nézeteknek tarthatatlanságát, amely szerint I. István akár nyugatról, akár az itt talált szláv népektől „átvette” volna az államszervezetet, vagy törvényeit nyugati mintáról másolta volna. Az államszervezés — és ennek részeként a törvényhozás is — belső fejlődés eredménye volt: „A magyar társadalom belső ellentétei szükségessé tették az állam megszervezését, s ebben az új szervezetben új életre keltek a régi szláv hatalmas keretek egyes maradványai, de megjelentek bizonyos nyugati intézmények is.” (89. l.) Ugyancsak a bevezetőben tett ígéretének megfelelően, igyekezett István király működésének hátterét is ábrázolni, a korabeli magyar társadalom, magyar nép életét, kultúráját ismertetni. István király alakját valódi történelmi helyére tette — és semmivel sem kisebbítette — azzal, hogy, az újabb kutatásoknak megfelelően, apjának, Géza fejedelemnek az érdemeit, kezdeményező szerepét is hangsúlyozta. Bőséges, csaknem teljességre törekvő bibliográfiával igazította útba a témában elmélyülni kívánókat.

Balázs György a folyóiratokban megjelent tanulmányain kívül az ifjúság számára is megírta István király életét. 1964-ben, majd, 2. kiadásban, 1968-ban megjelent „István király — az államalapító” című könyve a „Nagy emberek élete” c. ifjúsági sorozat egyik kötete. A szerző sikeresen kerülte el e rendkívül nehéz műfaj, a regényes életrajz buktatóit, sem az olvasmányosság, sem a tudományosság rovására nem tett engedményeket. Pedig korántsem szorítkozott a politikai történetre, István hadjárataira: szinte minden kérdést érintett, ami az államalapítással, az egyház megszervezésével, a magyar nép életével és társadalmi átalakulásával kapcsolatos. Még olyan bonyolult és speciális kérdést is élvezetesen és szemléletesen írt le, amilyen István király pénzverése, kitérve ennek technikai részleteire is. A korabeli szavakkal fűszerezett párbeszédet — a könyvhöz csatolt glosszárium, a régi szavak magyarázatával, önmagában is tanulságos —, bőséges etnográfiai, régészeti ismeretei s azok ügyes felhasználása mind alkalmasak arra, hogy történelmi légkört teremtsenek István alakja és tevékenysége köré.

Annál is örvendetesebb, hogy van egy magas színvonalú regényes életrajzunk I. István királyról, mert a kifejezetten irodalmi feldolgozásokkal elég rosszul állunk. Nem érdektelenség ennek oka, inkább értetlenség, történelmi tisztázatlanság. A jakobinusoktól Adyig éppen a leghaladóbb, legradikálisabb íróink nem ismerték föl István király valódi jelentőségét, és inkább ellenfeleivel, Vazullal, a „pogányokkal” vállaltak közösséget. Messzire vezetne, ha ennek okait akarnánk elemezni, mai történeti ismereteink alapján azonban semmiképpen sem érthetünk egyet ezzel az állásfoglalással, olyan értelemben sem, hogy rokonszenvünk mindig az elnyomottaké, akkor is, amikor éppen nem ők a haladás hordozói. Az a társadalom, amely ellen István király harcolt, vagyonilag és jogilag erősen differenciált volt már, nem valamiféle általános „szabadságot” képviselt, hanem elsősorban a törzsfők szabadságát és függetlenségét biztosította. (S nem is csak a pogányság állt szemben a kereszténységgel: István ellenfelei, Koppány, Ajtony, Gyula törzsfők csakúgy fölvettek már a keresztiséget, mint maga István.)

Így a mai napig az egyetlen nagyszabású, István királyhoz méltó irodalmi feldolgozás Kós Károly 1934-ben megjelent „Országépítő”-je. Regényről lévén szó, hiába való — s szegényes ismereteink miatt nehéz — volna vitatkozni azon, mennyiben felel meg a történelmi alaknak Kós Károly romantikus elemekkel átszőtt Istvánja, aki, miközben nagy művét létrehozta, magát is fölemésztí, sikereiért boldogságát adja cserébe: csirájában elfojtott, de holtig tartó szerelmét Gyula vajda görög felesége iránt, gyermekeit, akik közül mindig meghal egy-egy, valahányszor győzelmet arat ellenfelein; aki minden feladatát végrehajtva, de mélységes boldogtalanságban és magányban hal meg. Mindenetre Kós Károly élővé teszi István megmerevedett és történelmi eszközökkel — a források hiánya miatt — alig-alig megmozgatható alakját. A regény főérdeme azonban, amint ezt Schöpflin Aladár 1934-ben a „Nyugat”-ban megjelent recenziójában kifejtette — „az író friss mesélő kedve”, „a regényes fantáziával kiegészített történelmi anyag”. Kós Károly mindvégig olvasmányosan, érdekesen, helyenként izgalmasan írja le István három útját, a békés, rokoni küldetést Gyula vajdához Erdélybe és két hadjáratát, Koppány, illetve Ajtony, majd Gyula ellen.

Hatalmas, sikeres, önmagához s másokhoz is könyörtelen és boldogtalan Kós Károly országépítője: „Nagy rendet és békességet tartott az országban a király. Mert erős volt és hatalmas és kemény, mint a sziklakő. Mindent tudott, mindent meglátott és súlyosan ütött az ökle, meg a korbácsa és éles volt a kardja. Tisztelték és félték minden népei, engedelmesek voltak és mukkanni nem mert ellene senki sem. De tiszt-

tették és félték a szomszédos országok és birodalmak is mind, mert gazdag volt a magyarok országa aranyban és ezüstben, legelő állatokban és szolgáló népekben, meg katonákban. És nem volt immár más úr az országban, csak egyedül István király”.

Hermann Zsuzsanna

IRODALOM

- Révai József: Szent István. = Révai József. Válogatott történelmi írások. 1966. Kossuth, 2. köt. 269—273. l.
Molnár Erik: Szent István. 1945. Szikra, 15 l.
Bónis György: István király. 1956. Művelt Nép. (Magyar Történelmi Társulat 6.) 172 l.
Hegedüs Géza: Korona és kard. Magyarország a XI—XIII. században. 1965. Móra, 159 l.
Balázs György: István király — az államalapító. 1964. Móra (Nagy emberek élete.) 205 l. 2. kiad. 1968.
Kós Károly: Az országépítő (történeti regény). Kolozsvár, [1934]. Erdélyi Szépművészeti Céh. 438 l.
Székely György: A történeti István király. = Világosság, 1961. 8. sz. 1—7. l.
Balázs György: István király — a reformer és térítő. = Élet és Tudomány, 1963. 30. sz. 931—934. l., 1963. 31. sz. 963—966. l.
Pamlényi Ervin: A szentistváni gondolat. = Élet és Tudomány, 1962. 48. sz. 1507—1510. l.

MIÉRT SZÉP A SZÉPPRÓZA?

EGY ABSZTRAKT DRÁMA ÉS EGY KLASSZIKUS

Az ember azt hinné, hogy Samuel Beckett *Godot-ra várva* című drámáját minden tekintetben, de főként eszközeiben nem hogy hosszú út, a fejlődés évezredes, de azért végigkövethető vonala választja el — mondjuk — Szophoklész Oidipusz királyától, hanem áthidalhatatlan szakadék. Ha azonban sikerül megszabadulnunk megszokás szülte előítéleteinktől, és elfogultság mentesen vizsgáljuk meg a dolgot, rájövünk, hogy a két tragédia között sem tárgyakat, sem eszközeiket tekintve nincs lényeges különbség. Mindkettő ugyanarról szól — a lét — nem lét megoldhatatlan problémáiról —, és végső fokon eszközeik is azonosak, tárgyukhoz illők.

Beckett csupán a történetől szabadította meg művét, attól, amit hétköznapi nyelven mesének, sztorinak hívunk, s ami — úgy látszik — valóban nélkülözhető. Hiszen már Szophoklésznál is — s a többi görög tragikusnál hasonlóképp — a függöny felmenetele előtt minden megtörtént; a 'sztoriról' csupán hallomásból szerzünk tudomást. Az Oidipusz király esetében például a jóslatról akkor, mikor Oidipusz minden ellenintézkedés ellenére már beleesett a sors csapdájába: megölte apját, majd megoldván a szphinx rejtélyét, utódja lett a trónon, feleségül vette tulajdon anyját és gyermekeket — egyben testvéreket — nemzett vele. Maga a tragédia, *amiben részt veszünk*, csupán Oidipusz önmegsemmisítése és a 'megbékélés'.

Hogy a 'mese' még ilyen formában, utólagosan közölve sem szükséges, hanem teljesen elhagyható, méghozzá éppen az általánosérvényűség érdekében, ezt láttuk Salinger egy elbeszélésének elemzésekor. (L. Könyvtár, 1970. 5. sz.) Végtére valóban mindegy, miként jut el az ember odáig, hogy erkölcsileg vagy fizikailag, vagy így is úgy is meg kell semmisülnie, hogy milyen 'bűnért' méretett reá a 'feloldó büntetés'.

Beckett színművében ezt világosan és egyértelműen kis ismondják:

„VLADIMIR: Az egyik lator üdvözült. (Szünet.) Nem rossz százalék. (Szünet.) Gogó...

ESTRAGON: Mi az?

VLADIMIR: Mi lenne, ha bűnbánatot tartanánk?

ESTRAGON: Mit bánjunk meg?

VLADIMIR: Mit is... (*Keresi a szót.*) Ne részletezzük!

ESTRAGON: Azt, hogy megszülettünk?

Vladimir egészséges kacagásban tör ki, de rögtön el is nyomja, kezét az ágyékhöz szorítja, arca eltorzul.”

Valóban, csupán nevetni lehet azon, hogy az embernek azért kell bűnbánatot tartania, amiért megszületett, s mivel ez ilyen nevetséges, hamarosan az arcára fagy a kacaj Vladimirnak, és a nézőnek szintén, s jajongani kezd, mint Oidipusz, mikor megvakítva önmagát *meglátja*, mire született és megbánja... Mit is?

Mit kellett megbánnia? Miért kellett vaksággal büntetnie önmagát? „Ott születtem, hol nem kellett...” — mondja. Az *ott*-ról azonban, miként senki, Oidipusz sem tehet, így 'bűne' nem több és nem más, mint Vladimire és Estragoné — akik bár nem keresik az 'igazságot', vesztükre mégis megtalálják — az, hogy egyáltalán megszülettek.

Hasonló gondolati-tartalmi egyezést a két tragédia között számosat találhatunk, s mindig a lényeg, a tragédia egészét illetőket. Csupán példaként említünk meg néhányat. Az istenek által száműzetésre ítélt vak Oidipusznak mondja Kreon: „Ami eddig tiéd volt, nem kísér már sírodig.”

A Beckett-dráma Vladimirját és Estragonját hasonlóképp semmi sem illeti meg többé:

VLADIMIR: Uraságod talán érvényesíteni óhajtja a jogait?

ESTRAGON: Nincsenek többé jogaink?

VLADIMIR: Ha szabad volna, most kacagnék.

ESTRAGON: Elvesztettük a jogainkat.

VLADIMIR: Elbaltáztuk a jogainkat.”

Az Oidipusz király zárószövegei — értelemszerűen — Beckett-nél szintén elhangzanak.

„VLADIMIR: (szentenciaképp) Mindenkienek megvan a maga kis keresztje. (Sóhaj.) Amíg meg nem hal és gyorsan el nem felejtik.”

A vakká válást — hogy mind Oidipusz, mind Pozzo megvakul — szintúgy nem érezzük véletlen vagy külsődleges egyezésnek. A maguk módján mindketten 'hatalmasok' — értsd: hatalommal bírók — voltak, s mindketten ugyanazonmód hulltak a mélybe, váratlanul, a vak Sors kijelölte napon:

„VLADIMIR: Ha jól hallottam, az előbb azt említette, hogy régebben kitűnő látása volt?

POZZO: Igen, kitűnő látásom volt.

VLADIMIR: És egészen váratlanul történt?

POZZO: Kitűnő volt.

VLADIMIR: Azt kérdem, hogy váratlanul érte-e a csapás?

POZZO: Egy nap vakon ébredtem, olyan vakon, mint a Sors. (Szünet.) Néha eltűnődöm, nem alszom-e?

VLADIMIR: Mikor történt?

POZZO: Nem tudom.”

Az Oidipusz Kolonoszban-nal, kivált ami az indító helyzetet illeti, még szembe-tűnőbb és hasonlóan lényegbevágó egyezést találunk. Vladimir és Estragon ugyancsak, miként a vakon bolyongó Oidipusz, már mindentől megfosztattak és száműzettek, idegenként idegen földön várják, hogy befogadtassanak, s megtudják, mi tévők legyennek, hol, mi módon pihenhetnek-békélhetnek meg. A 'megbékélés' pedig itt is, ott is az elmúlást, a halált jelenti.

Ezek a tartalmi hasonlóságok, persze, átérzések és utánérzések is lehetnének, elvégre Beckett mielőtt megírta a Godot-t, ismerte Szophoklész műveit. De — ha így volna is — marad csodálkozni való; az, hogy ugyanazok a problémák nemcsak maig hatnak, de új és új feldolgozásra érdemesek; és ha feldolgozás módjuk változott is, az abszurdumig vitt teljes elvontság, a tökélyre emelt Sors-szerűség, az általános érvényűség irányába fejlődött. De nem az értelmetlenség és érthetlenség irányába. Az Oidipusz-tragédiák konkrétabbak — igaz. Mindenesetre meghatározottak tűnnek. Oidipusz 'bűné' közli a dráma. Dehát — volt szó már erről — micsoda bűn az olyan, amit nem akarva és nem — tudva követett el valaki? Amit a Sors vagy az istenek mértek reá? Igaz, Szophoklész-nál az események helye elárultatik; de hát micsoda helyek ezek?! Mítikus — és nem történelmi — idők városai, amelyek korántsem azonosak történelmi utódaikkal. A drámák személyei szintúgy mítikusak.

A görög tragédiák konkrétsága csalóka, látszat-meghatározottság-csupán. Bármely görög tragédia színhelye és ideje felcserélhető bármely másikéval. Cselekményük pedig könnyedén áttehető későbbi korokba. A római drámaíróktól a modernekig számosan újra feldolgozták őket. A mese, színhely és kor meghatározottsága nem szükséges és korántsem elengedhetetlen kelléke az 'érthetőségnek', még kevésbé a — legjobb értelemben vett és elengedhetetlen — hatásosságnak.

Hankiss Elemér a szöveg oszcillációjában, ide-odavibrálásában találja meg a vezérlő elvet, amely irodalmilag értékes szöveggé szervezi az író rendelkezésére álló nyelvi anyagot; az oszcilláció az — állítja —, ami a művet hatásossá teszi, alkalmassá arra, hogy az író érzelmeit-gondolatait átéltesse közönségével. Ezzel egyetértünk. Fenntartásokkal? Nem. Inkább csak a tanulmányába rejtve beleértett kiegészítéssel: azzal, hogy ez az ide-oda cikáztatás, melyet a legkülönbözőbb szépirodalmi szövegeken — a népdaltól az abszurd drámaig — kimutat, eszköz csupán, igaz, hogy nemcsak a részleteket, hanem mindig a mű egészét is illető eszköz, és ami talán még lényegesebb: nem mesterségesen kiagyalt, nem feltalált, hanem felfedezett, természet adta eszköz. Ez az oszcilláció, a kétség és remény között hanykolódás, az Oidipusz király minden pillanatában jelen van, hisz tudjuk, hogy a makacs király — nagysága

éppen ebben a nyakas makacosságában rejlik — nem áll meg majd félúton a bűn felderítésében, mégis reméljük, állandóan és szakaszonként, fordulatonként meg-meg-újítva magunkban a reményt, hogy talán mégis hallgat majd okos tanácsadóira, elsősorban sznjára: meglegszik a kétséges tudással és nem tör kétségtelenre. Időnként más fajta reményeket is kelt bennünk az író leleményes drámaépítkezés módja: tévútra siklik a nyomozás — hihetjük időnként —, s a való végül is rejtve marad, megengedettik, hogy behunyjuk szemünk az igazság előtt, nem kell Oidipusz-magunknak szembenézni vele. Hisz egész életünkben ezt reméljük.

Közben azonban tudjuk: hiába reménykedünk, a való, a 'jó Csöndherceg' egyszer mégis nagyot lép majd, és eltípor.

A *Godot-ra várva* pontosan így épül fel, ez meglepő, hisz szinte tökéletes reménytelenséget sugározva indul: a szín maga a kietlenség, a lét pereme, az élet alja, ahol már — egyetlen kiszáradt fán kívül — semmi sincs; úgy hinnők, innen tovább sincs. Remény azonban mégis van. S ez az első feszültségkeltő tényező. Méghozzá egyszerre eszköz jellegű és tartalmi: önmagát jelentő: Vladimir és Estragon, bár tudják, hogy értelmetlen, nem adják fel a küzdelmet.

A darab kezdetén Estragon a földön ül és igyekszik lehúzni a cipőjét, mindhiába azonban.

„ESTRAGON: *(megint abbahagyja)* Hiába, nem megy.

VLADIMIR: *(szétvetett lábbal, apró, merev léptekkel közeledik):*

Magam is azt hiszem. *(Megáll, mozdulatlanul.)* Sokáig küzdöttem a gondolattal, légy észnél, Vladimir, mondtam, még nem próbáltál meg mindent. És előlről kezdtem a küzdelmet.”

Az érthetelenség vádja ez alkalommal aligha érheti a szerzőt: Vladimir szavai persze kétértelműek, de a szó szoros értelmében, nem így is *vagy* úgy is lehet érteni őket, hanem így is és úgy is kell. Az életre is vonatkoznak és Estragonnak a cipőjére is, melybe beledagadt a lába. Ez a kettős — elvont és konkrét — értelműség, kivált, hogy egy igen nagy, a legnagyobb dolog, maga az élet kerül egy kalap alá, olyan alacsonyrendű, mondhatnók lábszagú problémával, mint egy cipő lehúzhatatlansága — növeli a feszültséget, de egyben oldja is, mivel enyhén komikus hatást kelt. Ezt — a feszültség növelést és egyben oldást — már tisztán eszközszerű elemnek vélhetnők, pedig egyúttal tartalmi is: az a gondolat rejlik benne, hogy az élet nagy dolgai erősen össze vannak növe az apróságokkal: amikor valakinek a tyúkszemét nyomja a cipő, nehezen tud a hazáért lelkesedni. A komédiaírók örök eszköze ez.

A darabot indító néhány mondat tehát nemhogy értelmetlen volna, hanem éppen ellenkezőleg, több értelmű, több dimenziójú, hírben igen gazdag — s mivel többféleképpen is ellentétes híreket közöl, feszültségkeltő ereje is tetemes.

Az első nagyobb fordulatot, nem gondolatit, hanem ezúttal kifejezetten történeteszerűt a kiszáradt fa hozza. Estragon javasolja, előbb kérdő formában, mintegy unaloműzőül ajánlva, majd mintegy nagyszerű lehetőségen kapva, hogy kössék fel reá magukat.

VLADIMIR: Egy ágra? *(Közelebb lépnek a fához, vizsgálgatják.)* Nem bízom a sikerben.

ESTRAGON: Attól még megpróbálhatjuk:

VLADIMIR: Rajta.

ESTRAGON: Majd utánad.

VLADIMIR: Nem, előbb te.

ESTRAGON: Miért én?

VLADIMIR: Mert könnyebb vagy nálam.

ESTRAGON: Épp azért te.

VLADIMIR: Nem értem.

ESTRAGON: Gondolkozz egy kicsit, hadd lám.

VLADIMIR: *(Gondolkozik, majd végülis)* Nem értem.

ESTRAGON: Megmagyarázom. *(Töpreng.)* Az ág... a faág... *(Dühösen)* Miért nem próbálsz megérteni?

VLADIMIR: Minden bizalmam benned van.

ESTRAGON: *(Erőlködve)* Gogó könnyű — az ág nem törik el — Gogó meghal. Didi nehéz — az ág eltörik — Didi egyedül.

(Csend.) Viszont, ha... *(Keresi a megfelelő kifejezést.)*

VLADIMIR: Erre nem gondoltam.

ESTRAGON: *(Miután megtalálta, amit keresett)* Aki többre képes, a kevesebbre is képes.”

Nos, miféle reményt ébreszt ez a fordulat? A halálét? Igen. A végső reményt: hogy a halál megváltja őket a várakozás — a hiábavaló, reménytelen várakozás —

kínjától. Hogy a gyógyszer rosszabb a betegségnél? Ez is egyike a feszültségkeltő belső ellentmondásoknak. Van más is: az, hogy várakozás közben akasztják fel magukat. A télenességi unalmát a tökéletesen tétlenné válással orvosolják.

A jelenet összes feszültségkeltő tényezőjét fel sem sorolhatjuk, csupán még néhányra szeretnők felhívni a figyelmet: „Nem bízom a sikerben” — mondja Vladimir. „Attól még megpróbálhatjuk” — feleli Estragon. Az igen és nem formai ellentéte ez, de egyúttal megint csak gondolati is: A küzdéshez nem kell remény. Harmadik ellentét is rejlik e két mondatban. Felremlik bennünk, hogy ilyesmi elhangzott már, mindjárt a játék kezdetén. Igen ám, csak hogy akkor éppen Vladimir volt a reménytelen küzdés mellett, most meg Estragon.

A leglényegesebb ellentét — az igazán reménykeltő, egyben persze a legmélyebb, a magányosság szülte kétségbeesésből fakadó — az, hogy kiderül: Estragon nem azért fél attól, hogy ő meghal s Vladimir életben marad, mert ez neki rossz, hanem, mert Vladimirnek lenne elviselhetetlen az egyedüllét.

A meghalni — nem meghalni játék, amint látjuk, egészében és minden részletében konkrét és valós — van hozzá fa, és kedv is bőven, nadrágszjij is akadna — és egyúttal allegorikus, jelképes is: többet és általános érvényűbbet jelent, mint két csavargó (?) komoly hülyülését. Ezen a kettősségen felül — bár ez önmagában is elég határos feszültségforrás volna — még másfajta kettősséget is tartalmaz: az eszközét és tartalomét.

A következő nagyobb fordulat Pozzo megérkezése. Az első pillanatban mi is, hőseink is azt hisszük, hogy megjött a várva várt Godot. Reményünk beteljesül, de úgy, hogy csalódunk. Nem is akkor, mikor kiderül, hogy nem Godot, hanem Pozzo érkezett ide, hanem már előbb, reményünk felcsillanásával egyidőben, vagy majdnem ugyanakkor. Hiszen Vladimirékkal együtt mi sem hiszünk Godot létében, csak szeretnénk hinni, s reménytelenül is mindent megteszünk, hogy ez sikerüljön.

Pozzo megérkezése — ez egyúttal Godot meg-nem-érkezése! — másfajta remény és egyben csalódást is kelt. Azt hihetnők: jobb jött Godotnál, kiderül — azonnal, hisz egy embert hajt maga előtt nyakába hurkolt kötéllel —, hogy rosszabb. Lucky, az állattá aljasított teherhordó, a csalódással egyidőben azonban reményt is jelent Vladimirék számára: láthatják, nincsenek a legrosszabb helyzetben, nincsenek az élet alján. Egyébként hamarosan az is kiderül, hogy még Lucky sincs a kút legmélyén, rosszabb is következhet reá — eladhatják a Megváltóról elnevezett piacon. De hogy Lucky sorsának rosszabb volta se legyen ellentmondás mentes, az is kiderül, hogy Lucky nemcsak Vladimirék alatt áll, hanem fölöttük is: le tud mondani javukra az őt megillető csontról.

Újabb fordulatot hoz — ismét csak remény és kétségteljeset — az első felvonás végén a Fiúnak — Godot küldöttének — a megjelenése, aki közli, hogy Godot ma este nem jöhet, de holnap föltétlenül eljön, s akinek eltűntével hirtelen éjszaka borul mindenre.

A második felvonás felcsillanó reménnyel kezdődik, a kiszáradt fa lombot hajtott; újabb reménysugár Pozzo másodszori megjelenése: vakon látjuk viszont, megbűnhődött tulajdonosi voltából fakadó szörnyetegségéért: van igazság. De mindjárt csalódunk is, a teherhordó Lucky — Pozzo áldozata — pedig megnémult. Vak véletlenekről van tehát szó, s nem igazságosztásról.

A Fiú másodszori megjelenése újabb reményt ad, de egyúttal újabb kudarcot is jelent: Godot ma sem jöhet, holnap azonban igen, feltétlenül. De ki hihet már ebben, mikor tegnap is ezt ígérte. Az utolsó — történéssel kifejezett igen-nem játék, Vladimirék másodszori kísérlete, hogy felkössék magukat, szintén kudarcba fullad, a kötél — mely Estragon nadrágját tartotta ez ideig — gyengének bizonyul, elszakad. Lássuk, micsoda reményük lehet ezek után?!

„ESTRAGON: Azt mondd, hogy holnap visszajövünk?

VLADIMIR: Azt.

ESTRAGON: Hozunk majd egy erősebb kötelet.

VLADIMIR: Helyes.

(Csönd)

ESTRAGON: Didi.

VLADIMIR: Tessék!

ESTRAGON: Én nem bírom így tovább.

VLADIMIR: Mindenki ezt mondja.

ESTRAGON: Menjen ki-ki a maga útjára! Úgy talán jobb lesz!

VLADIMIR: Holnap felkötjük magunkat. (Szünet) Ha csak Godot meg nem jön.

ESTRAGON: És ha megjön?

VLADIMIR: Akkor megmenekültünk.

Vladimir leveszi a kalapját — hajdan Luckyé volt — belenez, belenyúl, megrázza, visszateszi a fejére.

ESTRAGON: Akkor hát megyünk?

VLADIMIR: Húzd föl a nadrágod!

ESTRAGON: Mit mondsz?

VLADIMIR: Húzd föl a nadrágod!

ESTRAGON: Hogy húzzam le a nadrágom?

VLADIMIR: Húzd föl a nadrágod!

ESTRAGON: Persze, persze.

Felhúzza a nadrágját. Csend.

VLADIMIR: Megyünk?

ESTRAGON: Menjünk.

Nem mozdulnak.

F ü g g ö n y”

A buta játék a nadrággal — bohóctréfa, és mégis feloldás, megbékélés: Vladimirek is megbékélnek — ha nem is éppen királyi — sorsukkal és mi is: annál, hogy marad minden a régiiben, rosszabb is következhetett volna.

Csupán a darab vázát, szerkezetét alkotó kétség és remény közti kisüléseket, a fő vonalakat képező igen-nemeket világítottuk meg, s némely részletet kizárólag a főfordulatok kapcsán. A darabban — talán mondanunk sem kell — nem csak ilyen nagy villámok cikáznak ide-oda; nincs egyetlen mondata, replika-párja amely önmagában is ne oszcillálna, többszörösen is. A *Godot-ra várva* ebből a szempontból mestermű.

Más kérdés, hogy filozófiáját, amit — tartalmilag és felépítésileg sugároz, és amit következő mondata fejez ki legerőteljesebben — elfogadjuk-e: „Az asszonyok a sír fölött szülnék, lovagló ülésben, a nap egy percre csillog, aztán ismét az éjszaka következik.”

Ezt — nem is világnézeti okból, hanem a valósággal való egybevetése következtében csupán módosítással fogadhatjuk el. Látszólag apró, valójában lényeges érintő módosítással, így: Az asszonyok a sír fölött *újra és újra* szülnék... Mert igaz, hogy halandók, de egyúttal életadók is vagyunk, s csupán egyéni létünket tekintve csillog a nap csupán egy percre. Az örök megújulás éppúgy az élethez tartozik, mint a kérlelhetetlen halál.

A *Godot-ra várva* című darabnak nem az a hibája, hogy hiányzik belőle a mese, hogy színhelye, ideje, szereplői igen nagy mértékben határozatlanok, elvontak. Az érzékletesség, érzelmeinkre hatás hiányával igazán nem vádolható. Hogy eszközei nem egylényegűek eszmei tartalmával — még kevésbé. Hibája más: az hogy a valóságot, az élet alaptörvényét tükröző 'lenni vagy nem lenni' gondolatnak egyik fele, az igentől — bár nem hiányzik belőle — nem kapott benne olyan hangsúlyt, mint a tagadás.

Zolnay Vilmos:

Szabados Árpád ex librise

A TÖRTÉNELMI ÉVFORDULÓ ÉS EGY REGÉNYPÁLYÁZAT DÍJNYERTES MŰVEI

Előzmények. Az évfordulók a múlttal szembesítik az emlékezőt. Megállunk a pirosbetűs nappál, fölmérjük a megtett utat. Az ünnep kifényesíti a történelmet, rejtett, titkos összefüggések föltárására alkalom, hitelesebb értelmezését adja az egykori eseményeknek. A tényeken azonban nem változtathat. Az évforduló az emlékezők ünnepe, az utókor gazdagodásának a lehetősége. Olyan szembesítés, ahol a „nagy pör” már eldőlt. A vallomástevő csak a maga lelkiismeretén könnyíthet.

A történelmi évfordulók igazi megünneplésében, a nemzeti önismeret és önbecsülés elmélyítésében az irodalomnak mindig fontos szerepe volt. A művek tükröt tartanak a jelennek, hogy az ember önmagára döbbenjen. Az emlékező irodalom élni segít, mindig a jelenhez szól és a holnapban reménykedik. A történészek a múlt „egyedül hiteles” valóságát keresik és írják meg. Az irodalom a maga változatos eszközeivel, különféleképp megfogalmazott formáival és „igazságaival” önmagunk megismerésében, jelen életünk formálásában lesz társunk. Így marad meg ma is hiteles költői értéknek — például — Kisfaludy Károly gyönyörű elégiája, a csata háromszázadik évfordulójára írt *Mohács*, annak ellenére, hogy azóta a történészek számos, egymásnak is ellentmondó értelmezését adták az egykori eseményeknek.

Negyedszázad telt el a magyar történelem legutóbbi, sorsfordító eseménye, a második világháború és a felszabadulás óta. — Megvan a szükséges történelmi távlat... Megérett az objektív értékelés lehetősége... — szokták erre mondani. Azt hiszem, nem kisebbíti a Szépirodalmi Könyvkiadó felszabadulási regénypályázatának értékét és eredményét, ha megemlítjük, hogy a felszabadulásról az egykori események közvetlen szomszédságában is születtek megrendítő és hiteles írói vallomások (Nagy Lajos: *Pincenapló*, Darvas József: *Város az ingoványon*, és egy kevésbé ismert, de líraian szép regény: Kosztolányi Dezsőné könyve, a *Tűzes cipőben*); s hogy az elmúlt negyedszázadban is megjelentek olyan regények, amelyek művészi eszközökkel állítottak emléket a felszabadulásnak (Karinthy Ferenc: *Budapesti tavasz*, és megint egy ritkábban emlegetett könyv: Sükösd Mihály regénye, a *Fától fáig*).

Ahogy nem volna illő a díjnyertes regények fényében megfélekedni ezekről a korábbi érdemes alkotásokról, ugyanúgy nincs okunk kételkedni abban, hogy egy mai pályázati felhívásra is születhetnek kiváló alkotások. A könyvkiadás nyitottsága, a folyóiratok tehetséggutató szenvédelye mellett, valóban, manapság alig kallódik el érdemes mű, ezért a különféle irodalmi pályázatok alig hoznak meglepetést és váratlan fölfedezést. „Az első díjat nem osztották ki... A második díjat nem osztották ki... A harmadik díjat megosztva adták ki...” — olvashattuk nemegyszer. De az irodalmi pályázatokon korábban feltűnt remekműveket — egy *Bánk bánt*, egy *Toldit* — sem a pályázatok „szülték”. A pályázati fölhívás legfőljebb kiváltó oka lehetett a mű megírásának, az a „szerencsés véletlen”, ami nélkül talán, ha nem is akkor és nem úgy, de mindenképp megszületett volna a mű. A pályázati sikerek magyarázata ma is az objektív és a szubjektív motívumok szerencsés egybeesése. A Szépirodalmi Kiadó felhívásának „szubjektív” ténye találkozott számos tehetséges író kifejezési vágyával és mondandójával, a művek létrejöttének „objektív” föltételével — ebben rejlik az öt díjnyertes könyv sikere.

Különbségek. *Bertha Bulcsú* regénye, a *Tűzgömbök* a második világháború utolsó évének történetébe, a hátszág eseményeibe viszi az olvasót. Hőse egy rokonszenves városi kisfiú, Thali Ambrus, aki az elemi iskola harmadik osztályába jár. A bombázások elől anyja vidékre menekíti. A falusi környezet, az idős rokonok, a háború ide is eljutó hullámai különös látomásokat indítanak el a kisfiúban. A veszély megnöveli érzékenységét, előbb lelelnek, majd „folyami tatárnak” képzelet magát. Légítamadást él át, találkozik egy néger ejtőernyőssel, előkerül katonája apja, majd az események továbbsodorják egy szombathelyi családhoz... Bertha korábbi írásaiban, főleg noveláiban megcsodált képessége érvényesül a regényben: kitűnő, hangulatteremtő leírások váltakoznak eleven párbeszéddekkel; az érzékelhető valóságot leíró részeket látomásos képek, az ismeretlen eredetű bűntudat kiváltotta víziók követik. A gyermeki tudat hihetetlenül pontos rajza, az író sajátos élményanyaga és egyéni stílusa a művet

figyelemre méltóvá teszi azoknak az egyébként nagyszámú irodalmi alkotásoknak a sorában is, amelyek a gyermekvilág művészi ábrázolására vállalkoztak különböző korokban.

A senki földjén a címe Sipos Gyula díjnyertes regényének. A cím a cselekmény színhelyére utal, s egy magatartásra, amelynek tarthatatlansága éppen a második világháború idején lepleződött le. A regény cselekménye és szerkezete éppen olyan koncentrált, mint a görög drámáé. Budapest ostromának idején egy dunai szigetre szorul néhány ember. Körülöttük és fölöttük a háború dúl, harcoló csapatok át-vonulnak a szigeten, de a regény hőseinek alkalmat ad az író, hogy a könyv jó háromnegyed részében életről és halálról, békéről és háborúról, igazságról és hazugságról, sorsról és történelemről, dialektikáról és taktikáról filozofáljanak. Három, csaknem egyenrangú hőse van a regénynek: a Kispap, a Katona és Szita Ferenc. A koalíciusok azonban nem öncélú vagy szószaporító párbeszéddek: elvek és magatartások ütköznek össze bennük. Hőseit nem játssza ki egymás ellen az író; mindegyiknek megvan a maga igazsága. A legsúlyosabb talán: 1945-ben olyan történelmi korszak kezdődött Magyarországon, amikor már nem lehetett a „senki földjén” élni... Sipos Gyula írói érdeme, hogy nem receptet ad, hanem a fölmutatott életdarab meggyőző ereje, a figurák hiteles ábrázolása, az alakokban megjelenített emberi tisztesség fogadtatja el az olvasóval az író igazságát.

Gáll István megint más oldalról, más írói eszközökkel, más hősökkel közelíti meg a témát. Közvetlenül talán az ő regényében van a legkevésbé jelen a háború, a felszabadulás, a sorsfordító történelmi pillanat. Gáll István, aki már számos regényben bizonyította, hogy kitűnően tud bánni a legraffináltabb írói eszközökkel, *A napimádó* című regényében egyetlen mai éjszaka történetét választotta az elbeszélés keretéül. Hőse egy asszony, aki felriad álmából, s képzeletében megjelennek a háború borzalmai, életének elmúlt eseményei... A különböző idősíkokat szerencsés kézzel montírozza egymásra az író. A formai „játék” meggyőző erővel mutatja be a mai rettenetek gyökerét, illetve a régi borzalmak tragikus továbbélését. Egyetlen éjszaka „története” így válik negyedszázad eseményeinek mérlegévé és egy emberi sors hiteles raizává.

Évszakok — ez Thiery Árpád regényének a címe. A négy évszak — a regénybeli sorrendben: a tél, a nyár, a tavasz, az ős, és egy másik ős — a közelmúlt magyar történelem öt nagy pillanatát ragadja meg. Ezek: 1942 — a doni katasztrófa, a második hadsereg összeomlásának az ideje; 1945 — a „fényes szelek” korszaka; 1948 — a koalíciós harcok eldőlésének az éve; 1950 — a „személyi kultusz” és a pártbeli visszavételek ideje; 1953 — a rehabilitáció, a történelmi „olvadás” időpontja. Ehhez hozzávethetjük még a regény keretét adó „jelent”: 1956 november vége... A regény hőse, Máté a világháború idején húsz éves bányász. A fronton kapja az életreszóló tanítást: az embernek minden körülmények között méltónak kell maradnia önmagához, eszméihez. Később egy bányatelep párttitkáraként, majd járási vezetőként találkozik vele, aztán internálótáborba kerül. Azonban a legnehezebb, a legválságosabb helyzetekben is ember marad. Thiery talán a legnehezebb feladatot vállalta a pályázat résztvevői közül, amikor egy pártfunkcionáriust, egy „pozitív hőst” állított a történet előterébe, s amikor egy csaknem három évtizedes történelmi korszak fordulópontjainak művészi ábrázolására vállalkozott. Drámai jelenetek kőre tömöríti a gazdag élményanyagot, s nagy biztonsággal tartja kézben a terjedelmes regény szétfutó szálaikat. A mellékszereplőkre is gondot fordít: úgy teszi jellemüket plasztikussá, hogy ugyanazok az alakok újra és újra fölbukkannak a regény lapjain, közben személyiségük és az ezt jellemző viselkedésmód is változik.

„Regény” a műfaji jelzése *Mezei András Kezdetben* című munkájának. Nemcsak azért kívánczok ide a helyesbítés, mert Mezei András eddigelé elsősorban költőként mutatkozott be, de a *Kezdetben* maga is annyi költészettel, látomással, lírai jelképpel, biblikus utalással van átszőve, mondatai annyira versmondatté lejtésűek, hogy szívesebben neveznék a művet balladának vagy zsolnárnak, ez utóbbival jelezve talán azt a rokonságot is, ami hangban, szemléletben összefűzi ezt a művet Móricz Zsigmond — fejezetek helyett zsolnárokra tagolt — lírai kisregényével, az *Árvácskával*. A könyvben egy gettóból szabadult, árván maradt gyereknek, Joskénak víziói, káprázatai követik egymást. A teremtés hat napjára tagolt mű a felszabadulás „első hat pillanatát” ragadja meg, azokat a jeleneteket, amelyekben már benne van az ezután következő történelem. Költői jelképek, ótestamentumi párhuzam, morális tanítás keverednek egymással. A hősével azonosuló író erkölcsi felelőssége, a kétségbeesés és a remény, a halálfélelem és a bizakodás belső drámája adja a terjedelmében kicsi, de tartalmában gazdag és monumentális mű belső feszültségét.

Egyszépek. Lehet-e találni bármiféle rokonságot és azonososságot az öt könyv között, azon túl, hogy ugyanannak a pályázatnak a díjnyertes művei? Úgy érzem, erőszá-

koltság nélkül is fölfedezhetünk bennük olyan vonásokat, amelyekből meglevő rokonságra, valóságos egyezésekre következtethetünk.

Kezdjük a mérhető dolgokkal! Ha a szerzők életkorát tekintjük, azt látjuk, hogy a legfiatalabb (Bertha Bulcsú) és a legidősebb (Sipos Gyula) között másfél évtizednyi különbség sincs. Ha nem is mondhatjuk, hogy ugyanannak a nemzedéknek a tagjai; többé-kevésbé azonos élményanyag alakította életüket. Sipost kivéve valamennyien elmúltak már tíz évesek a felszabadulás idején, de még nem érték el a huszat. Gyerekként, kamaszként élték meg a sorsfordító időköt. Az emberi eszmélkedés ideje számukra egybeesett a nagy történelmi fordulattal. Ifjúságuk legnagyobb élménye nem az első szerelem, a diákbál, az iskolai kirándulás, egy külföldi utazás volt, hanem a háború. Életüknek ezt a meghatározó élményét „írhatták ki” most magukból. A pályázat alkalmat adott a gyermekkorral való szembenézésre, az ifjúkori álmok és a történelem szembesítésére.

Innért érthető a művekben uralkodó személyes hang és líraiság is. Anélkül, hogy leegyszerűsítsenénk a kérdést, és az író t hősével azonosítanánk, mindegyik műben megfigyelhető a vallomások hangja, a személyes írói jelenlét, a szubjektív megközelítés. Bertha Thali Ambrusa, Mezei András Joskėja éppúgy az író élményanyagának köszönheti a legtöbbet, mint Thiery Mátėja vagy Sipos Gyula Szita Ference. A hős félelmei, látomásai, álmai mindegyik esetben az író legszemélyesebb vallomását hordozzák, és hozzák napfényre. *Fiatal* prózaírók megnyilatkozásai ezek a könyvek, melyekben a megélt élményanyag elemi erővel tör utat és kényszeríti alkotásra az írókat. Ebben az értelemben fiatal prózaíróknak tekinthetjük Sipos Gyulát is, aki bár két évtizede ismert költő, ezúttal megírta első regényét.

Az említett művek egyike sem marad meg azonban a múlt pusztá reprodukálásánál, az emlékek ilyen vagy olyan értékű és intenzitású fölelevenítésénél. A múltat szinte kivétel nélkül meghosszabbítják, továbbírják a jelen irányába. Vagy mint meditációs anyag, vagy mint szerkezeti keret, vagy mint állandó kontrapunkt ott szerepel bennük a ma. Bertha a háborús eseményeket a gyerekhős tudatában tükrözi, de az események ábrázolásához mindig hozzáadja — ha néhol kissé betétszerűen is — az író mai ismereteit, történelmi tudását. Sipos két fejezet közé állandóan „bevágja” a jelent, az úttörővasút zakatolását, egy fáradt, szenvedő, sokat próbált ember szerelmi vallomását, a ma villanásnyi képeit. Gállnál egyetlen mai éjszaka a keret. Thiery 1956-nál horgonyozza le az emlékezés idejét...

Kérdés, hogy az ábrázolás erejében nem bízó „fogás”-e, a színpadi „félre” átmentése-e az emlékek, vagy szükségszerű művészi megoldás? Modernnek ítélt, korszerűnek vélt, nem is mindig indokolt formai „újítás”, vagy a mondandót gazdagító, gondolatot hordozó elem?

Bár a könyvek kivétel nélkül a múlttól, a negyedszázada lezajlott eseményekről szólnak, valójában nem történelmi regények. Nem azok abban az értelemben, hogy valamiképp a múlt eseményeit „megzenésítették” és „hangszerelték” volna, de abban az értelemben sem azok, mintha az elmúlt történelem földidézésében pusztán a jelennek szóló tanítást, tanulságot kívántak volna elrejtteni. Megkockáztatnánk: talán nem is történelmi regények ezek a művek a megszokott jelentésben, és nem is csupán regény formában megírt memoárok, mert bennük nem a történelmi múlt, mégiscsak nem is a történelmi erő mozgása érdekli az írókat, hanem a történelemben viselkedő ember sorsa és magatartása. Thiery nem a pozitív hős történelmi receptjét adja, hanem fölmutat egy életdarabot, egy megszenvedett emberi sorsot. Bertha hőse mindenféle veszélyek közé keveredik, ismeretlen eredetű bűntudat gyötri: maga a sorsa vád a kegyetlenség és az embertelenség ellen. Mezei Joskėja így fogalmazza meg ugyanezt a gondolatot: „belülre kell figyelni...”

T ü s k é s T i b o r

A Z I S M E R T E T E T T M Ű V E K

- Bertha Bulcsú: Tűzgömbök. Szépirodalmi, 20,50 Ft. U. K. 700 568.
Gáll István: A napimádó. Szépirodalmi, 18,50 Ft. U. K. 700 750.
Mezei András: Kezdetben. Szépirodalmi, 14 Ft. U. K. 700 584.
Sipos Gyula: A senki földjén. Szépirodalmi, 26,50 Ft. U. K. 700 661.
Thiery Árpád. Evszakok. Szépirodalmi, 25,50 Ft. U. K. 700 596.

A MAI MAGYAR IRODALOMRÓL közöl rövid, tömör ismertetést Rákos Péter tollából a cseh könyvtárosok lapja, a Čtenář. A cikk írója az „élő klaszszikusoktól” (Illyés Gyula, Németh László) a biztató reménységekig (Konrád György, Tandori Dezső) ad áttekintést irodalmi életünkről, és jellemzi pár szóval legújabb műveiket.

MEGYEI KIADVÁNYOK A FELSZABADULÁSI ÉVFORDULÓRA

A megyék politikai és kulturális vezetői, helytörténettel foglalkozó szakemberei a felszabadulás 25. évfordulójának méltó megünnepléséhez olyan történelmi anyagok összegyűjtésével és közreadásával is hozzá kívántak járulni, amelyek bemutatják megyéjük elmúlt fél évszázadának legfontosabb eseményeit.

A két forradalom Tolna megyében (1918—1919) c. kötet anyagát, 370 dokumentumot a szerkesztők mintegy 50 000 fennmaradt irat közül válogatták. Céljuk az volt, hogy sokrétű, színes képet adjanak az 1918—1919-es forradalmi időszak politikai életéről, gazdasági és szociális kérdéseiről s a megyében kibontakozó forradalmi tömegmozgalmakról. Az időrendben közzétett dokumentumok egyrészt lehetővé teszik a forradalmi események menetének nyomkövetését, másrészt világosan mutatják, hogy a lakosság, a munkások és a szegényparaszatok, agrárproletárok miként álltak az események hatására a forradalom mellé, s hogyan vették fokozatosan kezükbe a hatalmat. A dokumentumok szerint is 1919. március 21. nem csupán a budapesti munkásság hatalomrajutását jelentette. A hatalom átvételének feltételei a vidéken, falun is megértek, s a szegényparaszatok, agrárproletárok csatlakozása a szocialista forradalomhoz természetes folyamánya volt annak a politikai átalakulásnak, amely az őszirózsás forradalomtól kezdve az egész országban végbement.

Az élet megindulása Miskolcon és Borsodban a felszabadulás után c. kiadvány ugyancsak forrásértékű dokumentum kötet. A benne közölt 300 irat a felszabadulás utáni élet megindulásának történetét mutatja be. A válogatott dokumentumok csak nagyon rövid időszakot, mindössze négy hónap eseményeit fogják át. E négy hónap azonban nagy történelmi jelentőségű, mert ez volt az indulás időszaka. A kötet szerkesztői elsődleges feladatuknak olyan dokumentumok közreadását tekintették, amelyek szemléletesen adnak választ az indulás honnan, hogyan s merre kérdéseire. Az élet minden területét érintik a villamos áramszolgáltatás megindításától a rendőrkapitányság megszervezéséig, s a mozik megnyitásától az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőinek megválasztásáig. Külön érdekességet adnak a kötetnek azok a dokumentumok, amelyek a fasiszták elleni fegyveres harcban történelmi hírnevet szerzett MOKAN komitő tagjainak felszabadulás utáni tevékenységét, a rend helyreállításáért, a termelés megindításáért folytatott munkáját mutatják be.

A harmadik kiadvány Debrecenben je-

lent meg *Magyar újjászületés* címmel. A kötet szerkesztői a jelenlegi Hajdú-Bihar megye és Debrecen város 1944 októbere és 1945 áprilisa közötti történetének eseményeit bemutató dokumentumokat, a felszabadulással, az élet újra indulásával, a népi demokratikus államrend kiépítésének kezdeteivel kapcsolatos adatokat közlik. A kötetben közölteknek különös jelentőséget ad az a tény, hogy ebben az időszakban Debrecen a már felszabadult Magyarország fővárosa volt, s az itt zajló események az egész országra kihatottak. Ezért itt kaptak helyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány tevékenységével foglalkozó dokumentumok. A kötet szerkesztői arra törekedtek, hogy a válogatás minél hívebben tükrözze a magyar újjászületés folyamatát, s a közölt anyag jól jellemezze az új élet indulását.

Mindhárom dokumentumgyűjteményt név-, helynév- és tárgymutatók egészítik ki. A debreceni kiadványban egy esemény és adattár is helyt kapott.

A negyedik kiválasztott, a *Veszprém megye fejlődése 1954—1970.* c. kötet jellemben eltér az előző háromtól. Nem dokumentumgyűjtemény, hanem tanulmánykötet, s a benne foglalt írások a megye felszabadulás utáni történetét mutatják be. A kötetben szereplő kilenc tanulmány az élet minden lényeges területét átfogja. Pap János írása a megye felszabadulás előtti viszonyait ismerteti, s ezzel azt a szintet mutatja be, amelyről a megye lakosságának élete a felszabaduláskor megindult. Csaba Imre az 1945—1948 közötti politikai fejleményeket, a pártokat és pártharcokat, a koalíció történetét elemzi. Ezek az évek a „ki kit győz le” időszaka volt, s a megyében zajló harcok jól tükrözik azokat a folyamatokat, amelyek ekkor az egész országban végbementek. Dr. Beszteri Béla tanulmánya a párt politikáját vizsgálja az 1948—1969 közötti két évtized megyei történetében. A tanulmány részletesen elemzi a személyi kultusz és a dogmatizmus következményeit, az 1956-os ellenforralom eseményeit, s az ellenforradalom leverése óta lezajlott politikai fejlődést. Beszteriné, dr. Blicke Ilona írásában a szocialista állam helyi szerveinek létrejöttével és fejlődésével foglalkozik. Ábrahám Ferenc a megye iparának, Arany Sándor pedig a megye mezőgazdaságának fejlődését mutatja be. Veszely László a közoktatás eredményeit, Koncz István a népművelést és a művészeti életet ismerteti. A befejező tanulmányban Varga Béla a megye társadalmi struktúrájának változásairól ad számot. Egyetlen adat is jól jellemzi azt a

mélyreható társadalmi átalakulást ami a megyében lezajlott. A mezőgazdasági keresők aránya az 1930-as több mint 60%-ról 30%-ra csökkent, míg az ipari keresők aránya 10%-ról 40%-ra emelkedett. E társadalmi átrétegződéssel együtt mélyreható változások mentek végbe a jövedelmi és művelődési viszonyokban. A tanulmányokat dokumentum-fotók egészítik ki, s a kötetet idegenforgalmi képmelléklet zárja.

E négy kötet csak kiragadott példa ab-

ból a sokszínű gazdag anyagból, amelyet a megyék a felszabadulás évfordulója alkalmából közreadtak. A megyei és a nagy városi könyvtárak az országos kiadványokkal együtt olyan történelmi gyűjteményt építhetnek ki, (beleértve a tanácsköztársasági évfordulóra kiadott könyveket is), amely jó szolgálatot tesz mindazoknak, akik behatóbban kívánják tanulmányozni hazánk közelmúltjának történelmét.

Ónódy Miklós

AZ ISMERTETETT KÖTETEK

A két forradalom Tolna megyében 1918—1919. A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság történetének válogatott dokumentumai. Kiad. az MSZMP Tolna megyei bizottságának propaganda és művelődésügyi osztálya. Szekszárd, 1970. 376 l.

Az élet megindulása Miskolcon és Borsodban a felszabadulás után. Kiad. Miskolc m. j. Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága. Miskolc, 1970. 495 l.

Magyar újjászülés. Hajdú-Bihar megye és Debrecen 1944. október—1945. április. Kiad. a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár. Debrecen, 1970. 169 l.

Veszprém megye fejlődése 1945—1970. Tanulmányok a megye felszabadulás utáni történetéből. Kiad. a Veszprém megyei Lapkiadó Vállalat, Veszprém. 1970. 459 l.

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

Az *OSZK Híradó* 1970. április—májusi összevont száma folytatja a vitát az Országos Széchenyi Könyvtár szakkönyvtári funkcióinak és szakreferensi rendszerének kérdéséről; a nemzeti könyvtár két világháború közötti történetének feldolgozása keretében pedig az emigránskiadványok beszerzését tárgyalja Dezsényi Béla folytatásokban közölt tanulmánya.

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* áprilisi (4.) számában a londoni J. C. Gray az angol tudományos és műszaki tájékoztatás szervezetét ismerteti, Tombor Tibor pedig beszámol a szocialista országok könyvtárépítési szerkesztőinek tavaly decemberi budapesti értekezletéről, amely a nagykönyvtárak berendezési kérdéseivel foglalkozott. A májusi (5.) szám a Wales-i Egyetemen folyó tájékoztatási és könyvtári szakemberképzésről közöl cikket, továbbá két hazai könyvtár évi beszámolóját teszi közzé. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ elmúlt évi tevékenységéből két érdekes adatot emelünk ki: a könyvtár periodika állománya az 1967. évi 4504 címről 1969-ben 5102 címre növekedett; a folyóiratkölcsonzés megszüntetésével bevezetett xerox-másolószolgálat egy év alatt csaknem 150 000 másolatot juttatott el az igénylőkhöz, s a szolgáltatás befolyásolta a könyvtár forgalmát is. A xerox-másolatok száma a Műegyetemi Könyvtárban is majdnem ötszörösére növekedett — amint ezt a könyvtár igazgatójának 1969. évi jelentéséből megtudtuk.

A *Könyv és Nevelés* 1970. évi 3. számában egy budapesti általános iskola 8. osztályos, illetve egy körzeti gimnázium első osztályos tanulói között végzett felmérésről számol be, melyet a diákok szabadidejének beosztásával kapcsolatban végeztek. Mindkét csoportnak kb. a fele könyvtári olvasó, de olvasásuk rendszeretlen, irodalmi műveltségük felszínes. Az olvasóvá nevelés kérdéseiről és a könyvtárban rendezett tanítási órákról esztrogomi, illetve nyíregyházi szerzőtől olvashatunk gyakorlati tapasztalatokon alapuló cikket.

A *Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatójának* 1969. 4. [!] száma megemlékezik Kőhalmi Béla haláláról, ismerteti az Országos Mezőgazdasági Könyvtárban végzett állománykihasználási vizsgálatot (érdekes megállapítása, hogy a kertészeti művek csaknem felét, az állattenyésztési művek felét nem mezőgazdasági szakemberek kölcsönözték ki), és beszámol a kutatóintézeti könyvtárosok, továbbá a felsőfokú mezőgazdasági technikumok könyvtárosainak hálózati értekezletéről.

Az *Orvosi Könyvtáros* idei 1. száma rendkívül tartalmas: a hálózati központ elmúlt évi jelentésének közlésén kívül sorozatot indított a korszerű szakirodalmi tájékoztatás módszereiről (az első közlemény az orvosi szakmai írások referálásáról szól), történeti cikket közöl az első állandó magyar orvosi kar nagyszombati éveiről, foglalkozik az orvostovábbképzés egyik modern formájával; beszámol a szocialista országok egészségügyi

felvilágosítással foglalkozó információk felelőseinek második tanácskozásáról (Bp. 1969. szept.), és módszertani cikket közöl a nem hagyományos dokumentumok nyilvántartási és feltárási kérdéseiről. Szabó Ernő az orvosi szakíróknak ad szerkesztési és stílári tanácsokat tanulmányaik elkészítéséhez. Noha példáit az orvosi szaknyelvből veszi, a cikk elolvasása mindazok számára érdekes, akik alkalmilag vagy rendszeresen publikálni szoktak.

A *Fejér megyei Könyvtáros* júniusi számának öt írása szól a közművelődési könyvtárak tájékoztatói feladatairól és gondjairól: a híradó a megyei, a járási és a községi könyvtárak tájékoztatói problémáin kívül a szakszervezeti, az orvosi és a mezőgazdasági hálózatba tartozó könyvtárak tájékoztatói kérdéseivel is foglalkozik. Az előrehaladást erősen akadályozza a katalógusok hiánya — például a járási könyvtárakban —, viszont vannak biztató jelenségek is: a Csákvári Községi Könyvtár nem egészen hat hónap alatt 100 tájékoztatói kérdésre adott választ saját állományára, illetve a megyei könyvtár segítségével támaszkodva.

A *Pest megyei Könyvtáros* 1970. 2. száma cikket közöl a tanácsi hálózat fennállásának 20., illetve a szakmaközi hálózat megszervezésének 10. évfordulója alkalmából rendezett megyei ünnepségekről, a könyvtárosi törzsgárda megalapításáról: a tanácsi könyvtárakban 38 munkatárs dolgozik 15 évnél hosszabb idő óta, az SZMT könyvtár hálózatában pedig 25 könyvtáros működik több mint 10 éve. A híradó beszámol a gödöllői járásban végzett módszertani munkáról és közli a megye első negyedévi statisztikáját is. E szerint az olvasók száma az 1969. évi I. negyedévi számhoz képest 1811-gyel csökkent, a kölcsönzött könyvek pedig több mint 63 000 kötettel! Az okok alapos elemzést érdemelnének.

A *Híradó*, a *Veszprém megyei* könyvtárak együttműködési tanácsának tájékoztatója idei első számában az évfordulók megünneplésén kívül több érdekes cikket közölt: a figyelmet különösen a Klubkönyvtár a gyakorlatban című írás érdemli meg, mely a veszprémgalsai új intézmény munkájáról, problémáiról szól.

A *Somogyi-könyvtári Híradó* 1970. évi első számában Bezeredy István, a szegedi Somogyi Könyvtár igazgatója az elmúlt évről szóló jelentésében részletesen elemzi azokat az okokat, amelyek miatt a nagymultú városi könyvtár helyzete nem fejlődik megfelelően: egész városnegyedek tekinthetők könyvtári fehér foltnak, s megyei jogú városaink közül Szegeden a legkisebb a fiókkönyvtárak alapterülete. Több ezer olvasót kiszolgáló fiókin-

← LIBRIS
KISS PISTA

tezmények tengődnek 14—20 m²-nyi területen, s a könyvbeszerzési keret is évről-évre csökken. Csoda, hogy a fiókkönyvtárak közül némelyikben kitűnő nevelő tevékenység folyik: az apró intézmények klubjairól több érdekes cikk is beszámol.

A *József Attila Járási Könyvtár* módszertani tájékoztatója címet viselő híradó 1970. 1. száma az *encsi járás* tapasztalatai alapján országos érvényű cikkben foglalkozik a falu művelődési gondjaival; 1969-es beszámolójában sorra veszi a falusi könyvtárakat úgy, hogy mindegyik munkáját 3—4 mondattal jellemzi, majd a járás egész könyvtári tevékenységét is áttekinti (az olvasók száma 52 fővel emelkedett). Érdekes, hogy a többnyire még csak tiszteletdíjas könyvtárosok vezette körzeti könyvtárak olvasótoborzási és egyéb eredményei is sokkal jobbak a körzeten kívüli könyvtárak adatainál. A kitűnően szerkesztett, tartalmas híradó néhány falusi könyvtáros írását is közli.

A *Marcali Könyvtáros* 1970. évi 1. száma arról ad hírt, hogy a járásban a lakosság 24, a járási könyvtárban 22,10%-a volt könyvtári olvasó 1969-ben; az elmúlt évben is növekedett az olvasótábor. Az iskolai tanulók 74%-a használja a falusi könyvtárakat. A tanácsok a jó eredmények láttán 10 000 Ft-tal növelték a falusi könyvtárosok tiszteletdíját. A híradó közli a hálózat középtávú fejlesztési tervét is, amely a körzeti könyvtárak rendszerének kiépítésén alapul.

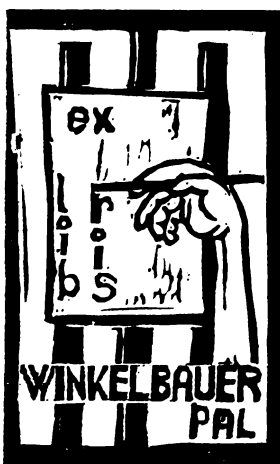
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

KIADATLAN MIK-SZÁTH LEVELEKET publikál Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai c. sorozat 64. füzetében. Az itt kiadott, túlnyomórészt az OSZK tulajdonában levő 57 levél ismeretlen mozzanatok tár föl Mikszáth Kálmán életéből, új vonásokkal gazdagítja a politikus Mikszáth portréját, irodalmi kapcsolatainak kialakult képét, és segítséget nyújt a kritikai kiadás végén szükségessé váló levelezési pótkötet előkészítéséhez.

LELŐHELYJEGYZÉKET ADOTT KI a Budapesti Műszaki Egyetem könyvtára a hálózatában megtalálható külföldi folyóiratokról. A felsorolás az 1967—69. évi állapotot tükrözi. A jegyzékben az előzőkhöz képest növelték az utalások számát, ezzel az egyre bonyolultabbá váló összetett címek közötti eligazodást igyekeztek megkönnyíteni.

A CSÓFEKTETÉS ÉS ANNAK KORSZERŰ MEGOLDÁSA címmel ajánló bibliográfiában foglalta össze az Országos Műszaki Könyvtár a vízszolgáltató csőhálózat, a különféle olaj- és gázvezetékek, szennyvízcsatornák építésének irodalmát. A kiadvány „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” c. sorozat 42. füzetként jelent meg.

A MAGYARORSZÁGI NYELVTUDOMÁNY BIBLIOGRÁFIÁJÁ-BAN az 1965-ben kiadott hazai nyelvtudományi bibliográfiák, periodikumok, sorozatok, gyűjteményes munkák, valamint az egyéb kiadványokban megjelent nyelvészeti tanulmányok, cikkek jegyzékét állította össze a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.

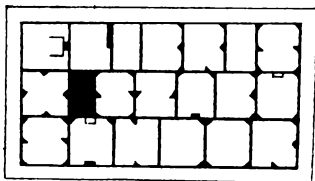
Turcsányi Antal ex librise

A KEPVISELŐHAZ KÖNYVTÁRÁNAK Ghyczy Ignác gyűjteményéről írt tanulmányában dr. Csendes Katalin ismerteti az egykori neves agrárszakember, országgyűlési képviselő hagyatékának sorsát. A parlamenti könyvtár régi magyar könyvgyűjteményének gazdagságát főképpen a Ghyczy hagyatéknak köszönheti, amely sok XVII—XVIII. századi művet tartalmazott. Sajnos, a gyűjteményt az öröklés idején a könyvtár nem tudta elhelyezni, annak egy részét más közületeknek engedte át, s így sok kötet elveszett, sok pedig máshová került. Az értékes gyűjteménybe tartozó művek összeszedésére és új feldolgozására csak 1954-ben került sor.

JEGYZÉKBEN TETTE KÖZÉ az 1968/69. évben megrendelésre készített irodalomkutatásainak címét a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet szakirodalmi dokumentációs osztálya. A kiadványban felsorolt szakirodalmi anyag hatékony segítség a műszaki fejlesztéshez, a korszerű technika bevezetéséhez.

A KÖNYVNAPOK TÖRTÉNETÉRŐL igen érdekes tanulmányt adott ki füzetes formában a Pécsi Városi Könyvtár. Györki Judit, a tanulmány szerzője röviden ismerteti a külföldi könyvnapok múltját. Magyarországon a haladás és az antiszocializmus jegyében vetődött fel a könyvnapok megrendezésének gondolata, melyet Supka Géza hirdetett meg 1927-ben. A tanulmány felsorolja, hogy 1935—44 között kiknek hány műve jelent meg könyvnapi kiadványként. A névsor igen rangos, csak elvétve akad benne bestseller-szerző könyve, irodalom alatti mű, tehát a könyvnapot sikerült megóvni az alantas eszmék jelentkezésétől. A felszabadulás utáni könyvnapokról, illetve könyvhetekről szólva a szerző külön fejezetben számol be a könyvtáraknak a könyvünnepek megrendezésében vállalt szerepéről, közreműködéséről.

A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁS GÉPESÍTÉSÉNEK HELYZETE A MAGYAR KÖNYVTÁRÁKBAN címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közzétette annak a kérdőíves vizsgálatnak az eredményeit, mely 116 különböző típusú könyvtár gépesítési helyzetét kívánta feltárni. A válaszokból kitűnt, mely könyvtárakban működnek jelenleg tájékoztatói munkát végző, illetve megkönnyítő gépek és hol, milyen gépesítési lehetőségek vannak.

Urbán László ex librise